

Survival of the fittest? De Gids en het overleven van de arrièrè-garde op het literaire veld van 1885-1890

LISANNE VROOMEN

lisannevroomen@student.ru.nl

ABSTRACT

This article investigates how *De Gids* reacted to the appearance of *De Nieuwe Gids* during the years 1885 to 1890 by analyzing explicit reflections on *De Nieuwe Gids* and the authors surrounding this magazine. One would expect that *De Gids* acted defensively towards the newcomers at first and then gradually accepted them. *De Gids* clearly shows its disapproval of *De Nieuwe Gids* in the researched material. But besides this rejection of the avant-garde, appreciation for some of the new authors can also be found. This underlines the gradual acceptance of *De Nieuwe Gids* and its poetics and qualifies the redemption model which assumes that literary movements vanish rapidly and are replaced by others. After a period of resistance, *De Gids* adjusts its own ideas to the ideas of the new authors. By doing this *De Gids* can survive as a postponed avant-garde.

KEYWORDS

De Gids, *De Nieuwe Gids*, reception, arrièrè-garde

Literaire tijdschriften komen en gaan op het literaire veld, maar er zijn uitzonderingen. Dit is het geval voor *De Gids*, die al 174 jaar bestaat. In 1837 verscheen de eerste aflevering van dit tijdschrift met de ondertitel *Nieuwe vaderlandsche letteroefeningen*. Hiermee suggereert de redactie van het tijdschrift dat ze zich wil afzetten tegen de *Vaderlandsche letteroefeningen*. In de vooraankondiging van *De Gids* wordt deze voorloper getypeerd als traag, nalatig, partijdig en bekrompen van oordeel. De redactie van *De Gids* ziet haar tijdschrift daarentegen als een kritisch blad dat over de eer van de letterkunde gaat waken. Belangrijk hierbij zijn onpartijdigheid en tolerantie.¹ De literaire kritiek in *De Gids* had, aldus de redactie, tot doel de literatuur tot grote hoogte te verheffen en ‘tot uitdrukking te maken van onze gedachten en behoeften’. Uiteindelijk kon dit leiden tot

¹ Siem Bakker, *Literaire tijdschriften: van 1885 tot heden*. Amsterdam: De Arbeiderspers 1985 (25).

‘uitbreiding van kennis en vermeerdering van beschaving’.² Vanwege het kritische karakter en de blauwe omslag kreeg *De Gids* al gauw de bijnaam ‘de blauwe beul’. Ondanks de ferme uitspraken over het doel van het tijdschrift ten tijde van de oprichting, werd het door tijdgenoten in de tweede helft van de negentiende eeuw vooral gezien als taai en kleurloos. Busken Huet, redacteur en literair criticus van *De Gids* sinds 1863, vond zelf dat ‘frissche denkbeelden of verrassende gezigtpunten’ ontbraken.³

In 1885 kreeg het tijdschrift een nieuwe concurrent: *De Nieuwe Gids*. Albert Verwey, redacteur van deze *Nieuwe Gids*, kondigde enkele jaren later, in 1887, de dood van *De Gids* aan met de woorden: ‘Ik zeg het voor ieder wie het hooren wil: *De Gids gaat dood*’.⁴ Deze voorspelling is niet uitgekomen, terwijl de tweemaandelijks rivaal van *De Gids* wel het literaire centrum heeft moeten verlaten in 1894. Dit had vooral te maken met onenigheden tussen de redacteurs. In 1895 begon Willem Kloos een eigen maandblad onder dezelfde naam dat tot 1943 zou blijven bestaan, maar deze *Nieuwe Gids* kreeg nooit de status en literaire positie van de oudere variant.⁵ Remieg Aerts verklaart het overleven van *De Gids* als volgt:

De Letteroefeningen hebben bestaan tot 1876; *De Nieuwe Gids* heeft zich, na de belangrijke periode 1885-1894, voortgesleept tot 1943. Beide bladen eindigen meer als een grafzerk dan als monument van cultuur. *De Gids* daarentegen bestaat nog steeds, is thans in zijn honderdvijftigste jaargang en vertegenwoordigt blijkbaar een wezenlijk, of tenminste duurzaam aspect van de Nederlandse intellectuele cultuur.⁶

Hierbij moet opgemerkt worden dat *De Nieuwe Gids* en de poëtische ideeën van de Tachtigers, die het tijdschrift als hun spreekbuis gebruikten wel grote impact hebben gehad op het literaire veld. Dit komt onder andere naar voren in een studie van Jan Oosterholt,⁷ waarin uiteengezet wordt hoe de Tachtigers de hedendaagse poëtische ideeën en opvattingen over dichters van vóór 1885 gevormd hebben. Het bestaan van *De Nieuwe Gids* is wellicht kort, maar daarom niet marginaal. Vanwege het belang van het tijdschrift en zijn invloed op de literaire normen is het interessant om te onderzoeken hoe *De Gids* en zijn medewerkers gereageerd hebben op het verschijnen van deze nieuwkomer en hoe *De Gids* ondanks de andere literaire opvattingen van de nieuwe generatie is blijven bestaan. Dit kan mogelijk inzicht geven in het functioneren van het literaire veld en de (veronderstelde) aflossing van stromingen die zich erop afspeelt.

NUANCERING VAN HET AFLOSSINGSMODEL

De cultuursocioloog Bourdieu ziet literaire stromingen als tijdgebonden verschijnselen

² Geciteerd naar Bakker 1985 (32).

³ *Ibid.*

⁴ Nop Maas, *De ontvangst van De Nieuwe Gids*. Nijmegen: Uitgeverij Vriendenlust 1983 (39-41).

⁵ Bakker 1985 (48).

⁶ Remieg Aerts, ‘*De Gids* 1837-1987: Schets van een cultuurmonument.’ *Ons erfdeel* 30, 1987, 229-236 (229).

⁷ Jan Oosterholt, *De bril van Tachtig: Het beeld van de Nederlandse 19-eeuwse dichtkunst*. Hilversum: Verloren 2005.

die van het literaire veld verdwijnen als er nieuwe literaire ideeën verschijnen.⁸ Dit houdt in dat er een avant-garde ontstaat die zich afzet tegen de geconsacreerde avant-garde, maar omgekeerd zal ook de geconsacreerde avant-garde zich weer afzetten tegen de nieuwkomers. Na verloop van tijd zal de geconsacreerde avant-garde echter het toneel moeten verlaten en neemt de nieuwe avant-garde het over. *De Nieuwe Gids* kan gezien worden als een avant-garde die zich afzet tegen zijn voorganger *De Gids*. Deze afzetting wordt verwoord in de titel van het nieuwe tijdschrift waarmee impliciet ‘de andere gids’ als oud bestempeld wordt. De poëtica van de *Nieuwe-Gids*-ers die in contrast staat met de poëtische ideeën van hun voorgangers draagt ook bij aan het avant-garde-karakter van het tijdschrift en zijn redactieleden. Het voortbestaan van *De Gids* lijkt hierdoor in tegenpraak met het aflossingsmodel van Bourdieu.

Genuanceerder is de polysysteemtheorie van Even-Zohar die uitgaat van dynamiek tussen het literaire centrum en de literaire periferie.⁹ Binnen deze visie zijn de breuken in de literatuurgeschiedenis minder radicaal; een avant-garde schuift geleidelijk van marge naar centrum en wordt daarmee steeds meer geaccepteerd. Hierdoor zal de oude avant-garde een beweging maken in de omgekeerde richting en juist naar de marge schuiven. Binnen Even-Zohars systeem zijn de bewegingen echter minder gedetermineerd dan in Bourdieus theorie.

Het aflossingsmodel wordt ook genuanceerd in een publicatie van Koen Rymenants, Tom Sintobin en Pieter Verstraeten over *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift*.¹⁰ Zij wijzen erop dat de geconsacreerde avant-garde arrièregarde wordt op het moment dat er een nieuwe avant-garde verschijnt. Een tijd lang zullen arrièregarde en avant-garde naast elkaar bestaan. Hierbij is het van belang om het verschil tussen arrièregarde en avant-garde niet alleen te zien als een kwestie van tijd; de arrièregarde kan meer zijn dan een door tijd naar de achtergrond verdrongen avant-garde. Doordat de arrièregarde zich gaat afzetten tegen de avant-garde neemt zij weer nieuwe vormen aan die zij zonder deze nieuwe avant-garde niet gekend zou hebben. Verder is het denkbaar dat de ideeën van de arrièregarde hun weg hebben weten te vinden naar een breed publiek en hier nog geruime tijd een rol spelen. Op deze manier wordt het aflossingsmodel genuanceerd en aangevuld.

De nuancering van het aflossingsmodel door Rymenants, Sintobin en Verstraeten kan gekoppeld worden aan het idee van geleidelijke verbreiding dat Dorleijn en Van den Akker geïntroduceerd hebben.¹¹ Zij zien literatuuropvattingen als denkstijlen die langzaam verspreid raken. Vernieuwingen ontstaan doordat een kleine groep van auteurs

⁸ Pierre Bourdieu, ‘De productie van geloof: Bijdrage tot een economie van symbolische goederen.’ In *Opstellen over smaak, habitus en het veldbegrip*. Amsterdam: Van Gennep 1992, 246-283.

⁹ Itamar Even-Zohar, ‘Polysystem Theory.’ *Poetics Today* :11-1, 1990, 9-26.

¹⁰ Koen Rymenants, Tom Sintobin & Pieter Verstraeten, ‘Strijd en continuïteit in *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* (1891-1940): een terreinverkenning.’ In S. Houppermans & J. Baetens (red.), *Arrière-Garde, Modernisme(n) in de Europese letterkunde deel 3*. Amsterdam: Rozenberg 2008, 103-119.

¹¹ G.J. Dorleijn & W.J. van den Akker, ‘Literaturopvattingen als denkstijl: Over de verbreiding van normen in het literaire veld rond 1900.’ In G.J. Dorleijn & Kees van Rees (red.), *De productie van literatuur: Het literaire veld in Nederland 1800-2000*. Nijmegen: Vantilt, 2006, 91-119.

tegen de heersende normen ingaat. De groep ontmoet veel weerstand, maar gaandeweg vinden de nieuwe auteurs ook weerklank. Volledige erkenning door de literaire gemeenschap kan echter zo'n tien tot vijftien jaar duren. De nieuwe normen zijn dan een dominante denkstijl geworden. Door de vertraging bij de overname van de literaire idealen te benadrukken wordt duidelijk dat de arrièr-garde ook na de opkomst van een nieuwe avant-garde nog lang een rol speelt op het literaire veld. Dorleijn en Van den Akker gaan expliciet in op de verbreiding van de poëtische opvattingen van de Tachtigers. Dit doen ze door te kijken in hoeverre namen van Tachtigers, signaalwoorden en strijkkreten van de Tachtigers, expliciete reflecties op Tachtig en afwijzingen van de voorgangers van Tachtig voorkomen in *De Gids* (algemeen circuit) en in *De katholieke* (verzuimd circuit) in de peiljaren 1895, 1900 en 1901.

Het is echter aannemelijk dat de geleidelijke acceptatie van de Tachtigers al voor 1895 waar te nemen is in *De Gids*. Dit is onderzocht door recensies over *De Nieuwe Gids* en recensies over werken van medewerkers van dit blad te bekijken betreffende de periode 1885-1890. In deze recensies komt immers de attitude van *De Gids* ten opzichte van *De Nieuwe Gids* en zijn medewerkers tot uiting. Het is te verwachten dat *De Gids* zich aanvankelijk af zal zetten tegen de Tachtigers, maar zich binnen een paar jaar al positief zal opstellen tegenover de nieuwe dichters die zo'n grote invloed hebben gehad op onze poëtische ideeën. Juist door deze aanpassing aan de avant-garde kan *De Gids* als arrièr-garde overleven. In plaats van stevig vast te houden aan de eigen literaire opvattingen wordt *De Gids* een neutraler literair blad.

TACHTIGERS EN *DE NIEUWE GIDS*

Het begrip 'Tachtigers' is een latere constructie en werd niet gebruikt door de auteurs die ermee aangeduid worden. Daarom zal in dit artikel bij voorkeur gesproken worden over de *Nieuwe Gids*-ers. Hiertoe worden in de eerste plaats de redacteuren van het tijdschrift gerekend. Deze bestond vanaf de eerste aflevering uit Frederik van Eeden, Frank van der Goes, Willem Kloos, Albert Verwey en Willem Paap. Paap verliet in 1887 de redactie en ook Verwey behoorde sinds 1890 niet meer tot de kern van het tijdschrift. Hij werd vervangen door P.L. Tak. Daarnaast leverden ook Lodewijk van Deyszel en Herman Gorter veel bijdragen aan het tijdschrift, waardoor ook zij tot de *Nieuwe Gids*-ers gerekend kunnen worden. Anderen die een aanzienlijke bijdrage geleverd hebben aan het tijdschrift zijn Frans Erens, J. Reyneke van Stuwe en Hélène Swarth.¹² Van Hélène Swarth zijn echter ook meerdere malen gedichten opgenomen in *De Gids* in de periode 1885 tot 1890. Louis Couperus, Marcellus Emants en Frans Coenen hadden, aldus Bakker, niets te maken met de kring rondom de *De Nieuwe Gids* en zullen dus ook niet in dit onderzoek betrokken worden.

Ook van belang is het om te weten wie er in de periode 1885-1890 meewerkten aan *De Gids*. Zij hebben immers de reactie van *De Gids* op *De Nieuwe Gids* gekleurd. In 1885 bestond de redactie van het blad uit W.H. de Beaufort, Ch. Boissevain, J.T. Buijs, J.N. van Hall, C. Honingh, J.H. Hooijer, H.P.G. Quack en J.A. Sillem. De redactie

¹² Bakker 1985 (48).

werd nog aangevuld met W. van der Vlugt in 1886 en A.G. van Hamel in 1887. Boissevain verliet de redactie in 1889. J.N. van Hall, letterkundig redacteur, verzorgde vanaf 1883 de letterkundige kroniek.¹³ Veel van de recensies uit de periode 1885/1890 zullen dus van hem zijn. Verder schreef hij onder het pseudoniem Fortunio parodieën op de sonnetten van de Tachtigers en was hij degene die besloot Jacques Perks fameuze typische Tachtigers-gedicht *Iris* niet te publiceren in *De Gids*. In 1894 gaf Van Hall echter een bloemlezing van de Tachtigers uit, getiteld *Dichters van dezen tijd*.¹⁴

Qua abonnee-aantal is *De Gids* leidend gebleven ten opzichte van *De Nieuwe Gids*. De eerstgenoemde had in 1887 1.500 abonnees en in 1901 is dit aantal zelfs gestegen tot 2.100.¹⁵ *De Nieuwe Gids* had daarentegen gedurende de eerste vijf jaargangen 274 tot 533 abonnees. *De Nieuwe Gids* is waarschijnlijk meer besproken dan gelezen en de reputatie van het tijdschrift zal bij de meeste tijdgenoten eerder gebaseerd zijn op opinies uit andere bladen dan op daadwerkelijke lezing ervan.¹⁶

INDIVIDUEN EN GROEPEN

De Tachtigers zijn auteurs die allen in hetzelfde tijdschrift publiceren, banden hebben met dit tijdschrift, verbonden zijn via een netwerk en er min of meer verwante poëtische ideeën op nahouden. Er zijn echter ook onderlinge verschillen. Daarom is het van belang om niet alleen te kijken naar de acceptatie of verwerping van *De Nieuwe Gids* als geheel. Het onderstaande schema laten zien dat de attitude van *De Gids* sterk varieert ten opzichte van de verschillende auteurs. Aangezien de meeste besproken recensies uit de anonieme 'Letterkundige kroniek' komen, die waarschijnlijk door J.N. van Hall werd geschreven, kunnen de verschillende attitudes ten opzichte van de *Nieuwe Gids*-ers lastig verklaard worden vanuit verschillende opvattingen van redacteurs van *De Gids*.

Onderzoek naar acceptatie of verwerping van de Tachtigers komt in de praktijk neer op onderzoek naar de acceptatie of verwerping van individuele auteurs. In het onderstaande schema wordt deze acceptatie van auteurs, aan de hand van recensies uit *De Gids* schematisch weergegeven. Per auteur wordt aangegeven welke werken besproken zijn, in welk jaar de bespreking werd gepubliceerd en wie de (vermoedelijke) auteur van de bespreking is. Verder wordt het oordeel van de bespreking weergegeven aan de hand van drie tekens: positief (+), negatief (-), neutraal of ambigu (n). Deze indeling van genuanceerde en complexe oordelen in drie categorieën laat de nuances van de bespreking verloren gaan en ik wil erop aandringen om deze categorisering niet los te zien van de meer gedetailleerde bespreking van de artikelen in het vervolg van dit artikel.

De receptie verschilt sterk per auteur. Van Eeden wordt enkel positief besproken, door verschillende recensenten. Van Deyssel krijgt enkel negatief commentaar en Ver-

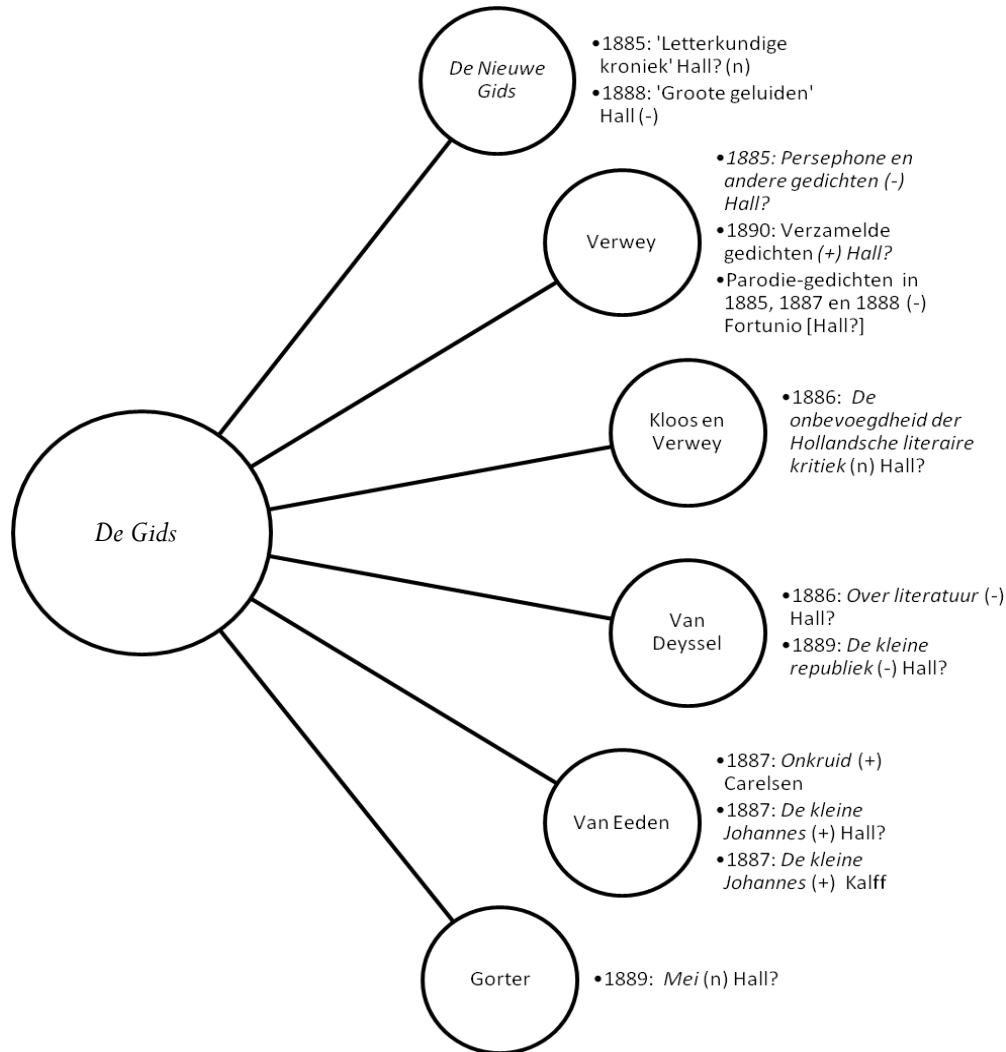
¹³ Remieg Aerts, 'Letterheren en artiesten: *De Gids* en de beweging van Tachtig.' *De Gids* 160, 1997, 313-327 (316).

¹⁴ K. ter Laan, 'Hall, Mr. J.N. van.' In *Letterkundig woordenboek voor Noord en Zuid*. Den Haag/Djakarta: Van Goor 1952 (196).

¹⁵ Remieg Aerts, 'De *Gids* en zijn publiek: een compositieportret. *Jaarboek voor Nederlandse Boekgeschiedenis* 1994, 107-129 (112).

¹⁶ Maas 1983 (5).

weys literaire werk wordt zowel positief als negatief ontvangen. Ook de algemene besprekingen van *De Nieuwe Gids* verschillen in hun oordeel. Er is zeker geen volledige acceptatie van *De Nieuwe Gids* en zijn aanhangers waar te nemen, maar wel een geleidelijke acceptatie van de individuele auteurs.

DE NIEUWE GIDS ALS GEHEEL

In de onderzochte periode wordt *De Nieuwe Gids* twee maal als geheel besproken. In 1885 werd er in een 'Letterkundige kroniek', de vaste recensierubriek van *De Gids*, voor de eerste keer ingegaan op het nieuwe tijdschrift *De Nieuwe Gids*. De kroniek is niet ondertekend, maar is vermoedelijk geschreven door Van Hall. Hoewel *De Gids* al bijna vijftig jaar bestaat, heeft de redactie nog niet het idee dat hun tijdschrift verouderd en aan vervanging toe is. Zij stelt het graag open voor jongelingen. Toch zijn er enkele nieuwe dichters en schrijvers die een nieuw orgaan hebben opgericht en daarmee een andere weg inslaan dan *De Gids*. Als er daadwerkelijk behoefte is aan dit nieuwe tijdschrift dan zal *De Gids* zich hierover verheugen en de nieuwelingen met belangstelling volgen. Als echter zal

blijken dat het streven van *De Nieuwe Gids* niet zoveel afwijkt van het streven van *De Gids* dan zal de verdere versplintering van het literaire veld betreurd worden:

Doch indien het mocht blijken, dat er tusschen hun en ons letterkundig streven geen zoo groot verschil bestaat als zij het doen voorkomen; dat er ook voor hetgeen zij op literair, wetenschappelijk en artistiek gebied te zeggen hebben plaats zou zijn in *de Gids* of in een van de vele andere bestaande tijdschriften, dan zal het ons vergund wezen, het te betreuren, dat in ons kleine vaderland, waar de gelijkgezinden het ‘Sluit de gelederen!’ moesten doen hooren, door deze afscheiding de reeds zoozeer versnipperde krachten nog meer zullen worden verdeeld.¹⁷

Door het voortdurende gebruik van als-dan-constructies blijft onduidelijk welk standpunt *De Gids* inneemt ten opzichte van *De Nieuwe Gids* en is de reactie redelijk terughoudend en nietszeggend.

De volgende recensie over het tijdschrift is te vinden in 1888 in het stuk ‘Groote geluiden’ ondertekend door J.N. van Hall. Afkeuring voert de boventoon in deze bespreking. Van Hall levert onafgebroken kritiek op *De Nieuwe Gids* en de nieuwe poëtische ideeën. Hij maakt zich in de eerste plaats kwaad over het feit dat de *Nieuwe-Gids*-ers zich negatief hebben geuit over de redacteurs en critici van *De Gids* en over de auteurs die voor *De Gids* schrijven. Na wat kritiek op afzonderlijke medewerkers van *De Nieuwe Gids* en hun werk, komt Van Hall tot de volgende conclusie:

En wanneer ik dan rondzie en bespeur dat er door deze omwentelingsmannen, ondanks het onstuimige van hunnen aanval, niets is omvergegooid, dat tot dusver de slachting welke zij in het letterkundig kamp zouden aanrichten, is neergekomen op een paar schrammen en builen, zonder dat er bloed is vergoten of dooden gevallen zijn; dat hetgeen er in hun werk als treffend en oorspronkelijk de aandacht heeft getrokken en blijven zal, inderdaad slechts voortzet, zich aansluit aan wat de besten van een vroeger geslacht, in ons land en daarbuiten, hebben gedacht en geschreven, – dan vraag ik of al dat leven, dat marktgeschreeuw, die groote geluiden hun ten slotte veel voordeel hebben aangebracht [...].¹⁸

Ondanks al zijn kritiek noemt Van Hall de *Nieuwe Gids*-ers talentvol, maar hij is van mening dat ze weinig nieuws hebben gebracht; ondanks hun grote geluiden, hun ‘marktgeschreeuw’ is hun werk niet revolutionair. Van Hall stelt hiermee de avant-gardisten gelijk aan hun voorgangers; ze brengen niks dat niet door een eerdere generatie is gebracht. Hij betwijfelt de revolutionariteit van de avant-garde en wil daarmee zijn eigen arrièrè-garde-ideeën verdedigen.

Interessant is ook een letterkundige kroniek getiteld ‘Uit de geschiedenis van De Gids’. Hierin wordt onder andere teruggeblikt op de oprichting van het tijdschrift. Deze kroniek eindigt met de woorden:

Wij gevoelen ons niet onmisbaar; maar wij hebben nog levenslust genoeg, wij stellen nog genoeg belang in de grootere en kleinere vragen, welke zich telkens weer voordoen op het veld van letteren, van kunst en van wetenschap, om met opgewektheid voort te werken aan de taak, welke

¹⁷ ‘Letterkundige kroniek.’ *De Gids* 4, 1885, 363-364.

¹⁸ J.N.van Hall. ‘Groote geluiden.’ *De Gids* 2, 1888, 136-151 (150-151).

het prospectus van 1836 omschreef, en die wij nog als de taak van *de Gids* beschouwen: ‘het schoone huldigend waar hij het vindt, onafgebroken te waken voor de eer onzer letterkunde’.¹⁹

De *Gids*-redactie geeft aan dat haar tijdschrift ondanks zijn hoge leeftijd nog niet aan vervanging toe is. Hiermee zet ze zich af tegen de *Nieuwe-Gids*-ers die het einde van *De Gids* voorspeld hebben en positioneert ze zich nogmaals als een strijdende arrièrè-garde die de literaire arena nog niet wil verlaten.

INDIVIDUELE AUTEURS

Verwey is de auteur die het vaakst besproken wordt in *De Gids*. In 1885 is er een recensie te vinden van zijn *Persephone en andere gedichten* in de letterkundige kroniek van Van Hall. Hierin worden de al eerder gepubliceerde fragmenten uit de bundel geprezen. De bundel als geheel is volgens de recensent echter een teleurstelling. Uiteindelijk wordt de gehele ‘jongste richting in onze poëzie’ hetzelfde toegewenst als de Franse *poètes décadents*; namelijk dat het geparodieerd wordt.²⁰ Deze parodie komt er ook, want in hetzelfde nummer van *De Gids* publiceert Van Hall, onder het pseudoniem Fortunio, enkele gedichten in de stijl van de *De Nieuwe Gids*-ers onder het kopje ‘Moderne sonnetten: modellen voor dichters of die het willen worden’.²¹ Van Hall drijft onder het pseudoniem Fortunio de spot met nieuwkomers. Vooral de opmerking ‘Kan tot in het oneindige worden voortgezet’ toont hoe weinig artistiek hij de gedichten van Verwey vindt. Afkeuring blijkt ook duidelijk uit gedichten van Fortunio uit een volgende jaargang van *De Gids*:

Dat is geen poëzie voor menschenooren!
‘Ik hoop dat niemand dit nu Kunst zal noemen.
Hij, die ’t kan weten, zegt u dat ’t niet waar is’²²

In 1890 verschijnt echter een recensie waarin de verzamelde gedichten van Verwey besproken worden. Ook deze recensie, in een letterkundige kroniek, kan aan Van Hall toegeschreven worden. Hier is het oordeel echter positief. *De Gids* bekent eerder niet genoeg waarde aan Verweys werk te hebben gehecht. Over *Persephone* luidt het oordeel nu: ‘Dergelijke verzen, van zooveel poëtischen zin, van een zóó geoefend gehoor getuigend, schrijven er niet velen als hunne eerste gedichten’.²³ De teleurstelling uit 1885 over deze bundel lijkt te zijn omgeslagen.

In de tussentijd is er ook een reactie verschenen op *De onbevoegdheid der Hollandsche literaire kritiek*, een verslag van Kloos en Verwey over de mystificatie rondom de roman *Julia, een verhaal van Sicilië*. De *Gids*-redactie laat weten dat zij de humor in kan zien van de mystificatie rondom de roman, maar ze vindt de manier waarop Verwey en Kloos hun

¹⁹ ‘Letterkundige kroniek: Uit de geschiedenis van De Gids.’ *De Gids* 4, 1886, 569-584 (584).

²⁰ ‘Letterkundige kroniek: Albert Verweij, *Persephone en andere gedichten*.’ *De Gids* 4, 1885, 544-548.

²¹ Fortunio. ‘Moderne sonnetten.’ *De Gids* 4, 1885, 333-334.

²² Fortunio. ‘Verwey’s sonnetten: Van het leven.’ *De Gids* 5, 1888, 502.

²³ ‘Letterkundige kroniek: [...] Verzamelde gedichten van Albert Verwey.’ *De Gids* 1, 1890, 601-604 (603).

boodschap brengen te grof. De recensie eindigt met het uitspreken van een verwachting ten opzichte van ‘de uiting van die “grootte bezieling” die gij in het hart draagt, op “het schoone woord” dat u brandt op de lippen. Laat u, wat wij u bidden mogen, toch door niets en door niemand weerhouden om dat woord uit te spreken.’²⁴ *De Gids* spoort de *Nieuwe Gids*-ers echter wel aan om deze ‘grootte bezieling’ dusdanig te uiten dat ze met ‘gezond menschenverstand’ te begrijpen is. Hiermee wordt nieuwsgierigheid ten opzichte van de *Nieuwe Gids*-ers uitgesproken, maar de aanmaningen met betrekking tot de wijze waarop de ‘grootte bezieling’ moet worden uitgesproken kunnen geïnterpreteerd worden als kritiek op de stijl van de avant-garde.

Ook enkele werken van Lodewijk van Deysse worden in de onderzochte periode besproken. In de recensie van Van Deysse's *Over literatuur* wordt zijn stijl neergesabeld. Hij kan dingen niet eenvoudig weergeven en zijn zinnen zijn vaak ‘gewrongen en onartistiek, zoo pretentius en kunstmatig’.²⁵ Anders dan bij Verwey keert voor Van Deysse het tij niet. Ook de bespreking van *De kleine republiek* maakt duidelijk dat zijn werk niet in de smaak valt bij de redactie van *De Gids*. Het boek, dat onder andere over homoseksualiteit gaat, wordt in het artikel tot drie keer toe een ‘vuil boek’ genoemd. De stijl bevat de recensent helemaal niet. De taal uit het boek is volgens *De Gids*: ‘een taal die op de klank af Nederlandsch schijnt, maar inderdaad tot geen taal ter wereld behoort’.²⁶ Desondanks wordt er aangestipt dat Van Deysse talent genoeg heeft en hij enkele malen een aanloop neemt tot iets moois.

De toon is geheel anders in recensies van zowel *De kleine Johannes* als de poëziebundel *Onkruid* van Frederik van Eeden. Recensente Geertruida Carelsen laat zich lovend uit over Van Eedens gedichten²⁷, terwijl zowel Kalff als Van Hall *De kleine Johannes* prijzen.²⁸ Van Hall kijkt zelfs uit naar een vervolg op het sprookje:

‘Wellicht vertel ik u eenmaal meer van den kleinen Johannes,’ – zegt de schrijver aan het slot van zijn verhaal – ‘doch op een sprookje zal het dan niet meer gelijken.’ Wij houden hem gaarne aan zijn belofte. Sprookje of niet, indien slechts de nieuwe vertelling van hetzelfde teedere gevoel, van dezelfde beeldende kracht getuigt, indien Fancy's stem er even zuiver in weerklinkt, wij zullen haar met vreugde ontvangen.²⁹

In het geval van Van Eeden tonen drie verschillende auteurs van *De Gids* duidelijk unaniem hun waardering voor een *Nieuwe Gids*-er. Ook Van Eedens *Studie's* kunnen opwaardering rekenen. De letterkundige kroniek waarin ze besproken worden geeft aan dat dit werk een ‘verkwikking’ is tussen ‘het smakeloos geschitter en kinderachtig geschetter’

²⁴ ‘Letterkundige kroniek: De onbevoegdheid der Hollandsche literaire kritiek.’ *De Gids* 2, 1886, 583-585 (585).

²⁵ ‘Letterkundige kroniek: L. van Deijssse. *Over Literatuur*.’ *De Gids* 2, 1886, 585-587 (587).

²⁶ ‘Letterkundige kroniek: L. van Deijssse. *De Kleine Republiek*.’ *De Gids* 1, 1889, 177-180 (178).

²⁷ G. Carelsen, ‘Onkruidpoëzie: *Onkruid. Botanische Wandelingen* van F.W. van Eeden.’ *De Gids* 2, 1887, 537-546.

²⁸ G. Kalff, ‘Het kind in de letterkunde.’ *De Gids* 2, 1887, 426-473.

²⁹ ‘Letterkundige kroniek: *De kleine Johannes*, door Frederik van Eeden.’ *De Gids* 3, 1887, 188-191 (191).

van de andere *Nieuwe Gids*-ers.³⁰ Gorter en diens *Mei* worden eveneens positief ontvangen. De lezer van dit werk wordt, volgens de kroniek, beloond met ‘een intens en zeldzaam kunstgenot’.³¹ Hoewel er kritiek is op het rijm van Gorter, wordt hij toch gezien als ‘iemand van onbetwist dichterlijk talent’.³² Ondanks de lof voor Gorter en zijn gedicht, zet *De Gids* zich in deze recensie wel af tegen de poëtische ideeën van *De Nieuwe Gids*. In de kroniek staat het volgende:

Het is mogelijk, en niet onwaarschijnlijk zelfs, dat wat ons in de dichtkunst van den heer Gorter hindert, wat ons in *Mei* onverstaanbaar en ongenietbaar voorkomt, door ‘de vrienden’ juist als de hoogste kunst zal geprezen worden, als de poëzie der toekomst, welke alleen een achterlijke en onartistieke critiek niet vermag te waardeeren.³³

Ondanks waardering voor Gorter blijken *De Nieuwe Gids* en *De Gids* niet op één lijn te staan. Hetzelfde blijkt uit de recensie van Gorters *Verzen* (1890).³⁴ Gorter wordt ‘rijk begaafd’ genoemd, maar vooral de neologismes van de dichter stuitten de recensent tegen de borst. Om zich te uiten dient hij als Nederlandse dichter de Nederlandse taal te gebruiken. Deze taal mag creatief gebruikt worden, maar niet ‘als oud vuil in een hoek [gesmeten worden om] ons een nieuwe taal met eigen gemaakte woorden [...] voor te zetten.’³⁵ De recensent zet zich expliciet af tegen Gorters ‘kameraden’ en ‘dweepzieke aanbidders’ die hem als een ‘bovenaardsch wezen’ aanbidden.³⁶ De poëtische verschillen tussen de twee tijdschriften en hun aanhangers worden hiermee gethematiseerd.

CONCLUSIE

Als de eerste aflevering van *De Nieuwe Gids* in 1885 verschijnt, reageert *De Gids* aanvankelijk neutraal en gunnen ze de nieuwkomers het voordeel van de twijfel. In Van Halls bijdrage ‘Groote geluiden’ uit 1888 wordt er wel een vonnis geveld over het tijdschrift. Van Hall verwijt de *Nieuwe Gids*-ers dat ze ondanks hun geschreeuw weinig nieuws hebben gebracht. Hiermee trekt hij het gegeven dat *De Nieuwe Gids* een avant-garde is in twijfel. In de tussentijd zijn er over de individuele auteurs die tot de Tachtigers gerekend worden verschillende geluiden te horen. Van Deyssel wordt meerdere malen bekritiseerd, terwijl Van Eeden juist geprezen wordt. Verweys literaire werk krijgt het flink te verduren, maar krijgt in 1890 erkenning, terwijl Gorters poëzie vooral gebruikt wordt om het verschil tussen de literaire normen van de oude en de nieuwe generatie uiteen te zetten.

Hoewel de ideeën van de *Nieuwe Gids*-ers een grote impact hebben gehad op het literaire veld en de poëtische ideeën in dit veld, bleef *De Gids* qua abonneeaantal leidend.

³⁰ ‘Letterkundige kroniek: Frederik van Eeden. *Studie’s*.’ *De Gids* 4, 1890, 592-596 (596).

³¹ ‘Letterkundige kroniek: *Mei*. Een gedicht door Herman Gorter.’ *De Gids* 2, 1889, 185-196 (186).

³² *Ibid.* (195).

³³ *Ibid.*

³⁴ ‘Letterkundige kroniek: *Verzen*, door Herman Gorter.’ *De Gids* 4, 1890, 583-591.

³⁵ *Ibid.* (591).

³⁶ *Ibid.* (591-592).

Als het gaat om het publiek dan heeft *De Gids* weinig te vrezen gehad van het nieuwe tijdschrift. Toch toont *De Gids* zich op bepaalde momenten een strijdende arrièrè-garde die zich afzet tegen de nieuwkomers. Langzaam komt er echter ook erkenning en waardering voor een aantal van de auteurs die we nu als de Tachtigers kennen. Deze acceptatie vindt heel geleidelijk plaats en verschilt per *Nieuwe Gids*-auteur. Hierdoor lijkt de houding van *De Gids* ten opzichte van de jongere auteurs soms ambigu. Deze ambiguïteit kan niet verklaard worden vanuit verschillende opvattingen van medewerkers van *De Gids*. Van Eeden krijgt erkenning van Carelsen, Kalff en Van Hall, maar de andere auteurs worden enkel in een letterkundige kroniek neergesabeld of opgehemeld. Deze letterkundige kronieken zijn niet ondertekend, maar zijn vermoedelijk door Van Hall geschreven. Door de anonimiteit van de bijdragen spreekt Van Hall echter voor de hele *Gids*. Doordat Van Halls naam niet onder zijn stukken staat, zullen lezers minder snel doorhebben dat de ‘Letterkundige kroniek’ vooral een persoonlijke opinie van één van de redacteurs weerspiegelt.

Deze resultaten nuanceren het aflossingsmodel. *De Gids*, gezien als arrièrè-garde, verdwijnt niet naar de achtergrond als er een nieuwe voorhoede verschijnt. Ze bijt eerst van zich af, waarna ze geleidelijk de nieuwe ideeën gaat accepteren. Hiermee komen twee vaak onderbelichte aspecten aan bod. Op de eerste plaats is de arrièrè-garde, *De Gids*, beïnvloed door de avant-garde; de felle reacties op *De Nieuwe Gids* zouden er immers niet zijn als *De Nieuwe Gids* er niet was. De komst van het nieuwe tijdschrift zorgt ervoor dat *De Gids* zich defensief gaat opstellen en heeft daarmee invloed op de inhoud en het karakter ervan. Het tweede belangrijke aspect is dat *De Gids* niet naar de achtergrond verdwijnt, ook niet na verloop van tijd. Geleidelijk accepteert het tijdschrift de nieuwkomers en juist hierdoor kan het blad overleven. Het literaire blad is niet dood, zoals voorspeld werd, noch naar de periferie verschoven; het is juist één van de meest bekende en meest gelezen literaire tijdschriften.

Binnen vijf jaar vinden (enkele) *Nieuwe Gids*-ers en hun literaire werken geleidelijk erkenning bij een groter en algemener publiek. Dit strookt met de bevindingen van Rymenants, Sintobin en Verstraeten wat betreft het tijdschrift *Elsevier's*. Ook sluit het aan bij Dorleijn en Van den Akker, die beweren dat nieuwe poëtische ideeën eerst weerstand ondervinden voordat ze verspreid raken. De weerstand van *De Gids* ten opzichte van *De Nieuwe Gids* duurt echter geen tien à vijftien jaar zoals zij voorspellen, althans niet voor elke auteur van de nieuwe generatie. De acceptatie die Dorleijn en Van den Akker in 1895 signaleren zet dus al eerder in, alhoewel deze in de onderzochte jaren absoluut nog niet volledig is. Door de nadruk te leggen op de geleidelijke acceptatie komt naar voren hoe een algemeen publiek omging met *De Nieuwe Gids* en de nieuwe poëtica van de medewerkers van het blad.

•> LISANNE VROOMEN volgde de onderzoeksmaster Letterkunde en Literatuurwetenschap aan de Radboud Universiteit Nijmegen.